

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК № 37.013.42

В. Л. Григоренко, канд. пед. наук, доцент,

(Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди);

О. І. Рассказова, д-р пед. наук, професор,

(Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ВИХОВАТЕЛІВ В УМОВАХ РОЗГОРТАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА СУПЕРЕЧНОСТІ

Висвітлено питання оновлення педагогічного погляду на сутність професій «соціальний педагог» та «соціальний працівник» у контексті стрімкої зміни соціокультурних та освітніх умов, що складаються під детермінуючим впливом інклюзивних процесів в освіті, які в Україні ще не є усталеними, скоріше – інноваційними. Авторками відстоюється думка, що інклюзія не обмежується реформуванням освіти, вона ґрунтується на філософії турботи та соціальної справедливості, на новій (неосоціальній) моделі розуміння явища інвалідності, в реалізації якої соціальний педагог та соціальний працівник відіграють суттєву роль. Розкриваються суперечності та проблеми, що виникають у підготовці таких фахівців в умовах соціокультурної та освітньої трансформації.

Ключові слова: соціальний вихователь, робота з дітьми з інвалідністю, інклюзивна освіта, функції та вимоги до соціального вихователя в умовах інклюзивної освіти.

В. Л. Григоренко, А. И. Рассказова

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА СОЦИАЛЬНЫХ ВОСПИТАТЕЛЕЙ В УСЛОВИЯХ РАЗВЕРТЫВАНИЯ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ: ТЕНДЕНЦИИ И ПРОТИВОРЕЧИЯ

Освещены вопросы обновления педагогической точки зрения на сущность профессий «социальный педагог» и «социальный работник» в контексте стремительного изменения социокультурных и образовательных условий, складывающихся под детерминирующим влиянием инклюзивных процессов в образовании, которые в Украине еще не устоявшимися, скорее - инновационными. Авторами отстаивается мнение, что инклюзия не ограничивается реформированием образования, она основывается на философии заботы и социальной справедливости, на новой (неосоциальной) модели понимания явления инвалидности, в реализации которой социальный педагог и социальный работник играют существенную роль. Раскрываются противоречия и проблемы, возникающие в подготовке таких специалистов в условиях социокультурной и образовательной трансформаций.

Ключевые слова: социальный воспитатель, работа с детьми с инвалидностью, инклюзивное образование, функции и требования к социальному воспитателю в условиях инклюзивного образования.

V. Grigorenko, O. Rasskazova

PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL TEACHER IN TERMS OF INCLUSIVE PROCESSES DEPLOYMENT IN UKRAINE: TRENDS AND CONTROVERSY

The update pedagogical point of view on the essence of occupations such as "social teacher" and "social worker" in the context of rapid changes in social, cultural and educational conditions consisting under determining influence of inclusive processes in education, which are not established in Ukraine, more likely – innovative, is highlighted in the article. The idea, that inclusion is not limited by educational reform, it is based on the caring philosophy and social justice, the new (non social) model of understanding of the disability phenomenon, in implementing of which a social teacher and social worker are playing a significant role, is advocated by authors. Contradictions and problems occurring during the preparation such professionals in terms of social, cultural and educational transformation are revealed.

Key words: social teacher, work with people with disabilities, inclusive education, functions and requirements of social teacher in terms of inclusive education.

Постановка проблеми та її значення. Трансформація сутності професій «соціальний педагог» та «соціальний працівник», що відбувається сьогодні в Україні, пов'язана з кардинальною зміною соціокультурних пріоритетів освітньої політики – виведенням на перший план нагальних соціальних проблем дитинства, загостренням суспільної потреби у наданні невідкладної соціальної допомоги тим, хто її потребує, за рахунок згортання діяльності фахівців щодо реалізації стратегічних довготривалих соціально-виховних програм.

На нашу думку, доречність консолідації означених професій була та залишається гостро дискусійною, виходячи з того, що сьогодні соціальний педагог виконує у суспільстві суттєві функції, не тотожні функціям будь-якого іншого фахівця освітньої та соціальної сфер. Зважаючи на це, наголосимо, що в умовах примусового зближення професій «соціальний педагог» та «соціальний працівник» вченим та педагогам-практикам слід зосередити увагу на збереженні у концепції підготовки та діяльності фахівців спрямованості на соціальне виховання дітей та молоді.

Наголосимо, що необхідність збереження та посилення соціально-виховної функції фахівців, у процесі оновлення професії, визначається, зокрема, домінуючою сьогодні тенденцією розвитку системи освіти, пов'язаною із становленням інклюзивного підходу до навчання, виховання та розвитку осіб з інвалідністю.

Нині в Україні, як і у багатьох розвинених країнах світу, інклюзивне навчання дітей з особливостями розвитку визнано основною формою здобуття освіти дітьми з інвалідністю. Проте включення осіб з обмеженими психофізичними можливостями до освітнього середовища та суспільного життя відбувається поступово, завдяки зусиллям гуманістично спрямованих соціальних вихователів, здатних вплинути на думку суспільства, прищепити дітям та молоді ідеї рівності та толерантного ставлення до людей з обмеженими можливостями.

Підкреслимо, що в питаннях унормування інклюзивної освіти у школі Україна випередила своїх найближчих сусідів з пострадянського простору – Росію та Білорусь. Це пов'язано з тим, що раніше, ніж інші держави, приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенції ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна вже пройшла певний шлях виконання зобов'язань щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами.

У Законах України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» регламентовано надання освітніх, медичних, соціальних послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема дітям з особливими освітніми потребами.

Базовим документом, що визначає стратегію інклюзивної освіти в Україні, є Концепція розвитку інклюзивної освіти, розроблена відповідно до Конституції та законів України, ратифікованих міжнародних документів та договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, інших нормативно-правових актів, які регулюють відносини у сфері освіти, соціального захисту та реабілітації осіб з інвалідністю.

За нашим переконанням, саме соціальний педагог за своїм професійним призначенням та рівнем компетентності виступає провідним суб'єктом розвитку соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти, здатним вплинути на думку фахівців, батьків, учнів, громади.

Такий погляд на призначення такого фахівця підтверджується й аналізом офіційних вимог до нього, викладених у кваліфікаційних характеристиках соціального педагога. За Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників (пп. 13 «Педагог соціальний») цей фахівець займається соціальною реабілітацією, соціальним вихованням, захищає інтереси дітей, сприяє запобіганню й подоланню негативних явищ та нетолерантних взаємин у дитячому та молодіжному середовищі, надає допомогу учням в період соціального й професійного самовизначення та пропагує і впроваджує здоровий спосіб життя. Усе це є особливо необхідним в умовах інклюзивної освіти, де зростає потреба у посиленні соціально-виховного впливу на учнів з метою прищеплення їм ідей толерантності та взаємоповаги.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Традиційно питання інтеграції осіб із вадами здоров'я у суспільство досліджувалися вченими у медичному та медико-соціальному аспектах (І. Каткова, В. Кузнецов, В. Огнєв, М. Міщенко, О. Міщенко, С. Саричева, О. Чабан та інші). У вітчизняній науці не надавалося достатньої уваги питанням самореалізації людей з функціональними обмеженнями. Перспективи розробки цієї актуальної проблеми лише накреслюються у працях Т. Альошиної, Ю. Блінкова, В. Бондаря, Д. Коноплицької, І. Пінчук, П. Таланчука, С. Толстоухової, де запроваджується комплексний підхід до освіти і соціальної реабілітації інвалідизованих осіб. Обґрунтуванню основ інтеграції осіб з вадами здоров'я присвячені праці З. Багатої, Т. Добровольської, Д. Зайцева, А. Мірошніченко, Н. Шабаліної та інших.

Спеціальне дослідження, яке охоплює цілий комплекс проблем людей з особливими потребами в Україні з позицій соціології, представлено у вітчизняному докторському дослідженні О. Дікової-Фаворської, що містить результати розробки змістовних атрибутів нової галузі соціологічного знання – соціології інвалідності.

Соціально-психологічний аспект порушеної проблематики висвітлено в наукових працях О. Асмолова, Т. Гребенюк, І. Расюка, М. Семаго, О. Усанової та ін., психологічний – у дослідженнях Є. Клопоти, Т. Комар, Т. Лазоренко, Е. Тихої та ін. Із соціокультурних позицій реабілітацію осіб з обмеженням життєдіяльності розглянуто О. Молчан; навчання та виховання цієї категорії дітей простежено О. Вержиковською, Н. Воловик, Л. Погрібною, О. Хорошайло та ін.

Останнім часом проблеми дітей з обмеженими можливостями досить широко висвітлюються й у соціально-педагогічному аспекті, у межах якого виконано низку досліджень (М. Андреева, Ю. Богінська, Н. Грабовенко, І. Макаренко, Н. Мірошніченко, П. Плотнікова, О. Рассказова, Т. Соловійова, С. Тесленко, М. Чайковський та ін.).

За період становлення соціальної педагогіки в Україні вітчизняними вченими (О. Беспалько, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, Л. Мішкік, В. Поліщук, С. Харченко та ін.) було накопичено ідеї та досвід, пов'язаний із підготовкою фахівців до роботи з людьми з особливими потребами: розроблено методологічні питання соціально-педагогічної підтримки, допомоги та супроводу, визначено поняття про професійно-педагогічну культуру соціального педагога: систему знань, умінь, професійних та особистісних якостей, які має здобути та розвинути майбутній фахівець у процесі підготовки до роботи з людьми з інвалідністю; кодекс етики соціального педагога, що містить комплекс принципів та правил, якими фахівець має користуватися у професійній діяльності з людьми, що мають інвалідність; мету, функції та напрями такої діяльності тощо.

Попри досить ґрунтовне вивчення та вдосконалення загальних методологічних основ підготовки майбутніх фахівців-соціальних педагогів в Україні, впровадження в освітню практику інклюзивного навчання визначило низку питань, які набули гострої актуальності та потребують вирішення у межах соціально-педагогічної науки. Серед таких питань: визначення ролі соціального педагога щодо розвитку соціальності учнів в умовах інклюзивного навчання, його специфічних функцій в інклюзивній школі, комплексу знань та вмінь, необхідних фахівцю для успішної діяльності.

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті полягає у висвітленні сутності професій «соціальний педагог» та «соціальний працівник» у контексті стрімкої зміни соціокультурних та освітніх умов, що складаються під детермінуючим впливом інклюзивних процесів в освіті та розкритті суперечностей й проблем, що виникають у підготовці таких фахівців в умовах соціокультурної та освітньої трансформацій.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Ґрунтовне висвітлення тенденцій та контроверз професійної підготовки соціального вихователя в умовах розгортання інклюзивних процесів в Україні потребує ретроспективного розкриття двох взаємообумовлених процесів – становлення наукової та суспільної думки щодо сприйняття осіб з інвалідністю та розробки концепції діяльності та ролі у суспільстві фахівця нового типу – соціального педагога.

Аналіз динаміки означених процесів дає змогу пов'язати різні етапи їх розгортання з глобальними змінами у суспільній думці взагалі, зокрема з послідовним поступом у період з кінця XIX до початку XXI ст. різних моделей розуміння суспільством інвалідності як соціального феномену.

Так, за радянської доби у вітчизняному суспільстві домінуючою була медична модель інвалідності, яка ґрунтувалася на положенні, що людина з проблемами розвитку – аномальна, неповноцінна, хвора та потребує соціального патронажу й лікування, які найкращим чином можуть здійснюватися у спеціальних соціально ізольованих закладах фахівцями, підготовленими для надання медико-соціальних послуг або взагалі некваліфікованим обслуговуючим персоналом. Під впливом зазначеної концепції майже до другої половини XX ст. освіта дітей з інвалідністю на вітчизняних теренах розвивалася у напрямі суспільної сегрегації, за винятком лише невеликого історичного періоду – 20-30-ті рр. XX ст.

Цікаво, що саме у цей обмежений у часі період відбувся суперечливий процес становлення концепції діяльності соціального вихователя як головного суб'єкта включення індивіда у соціальне середовище, безпосередньо пов'язаний з утвердженням у суспільній свідомості іншої концептуальної моделі сприйняття осіб з інвалідністю й взагалі маргіналізованих верств суспільства – моделі нормалізації.

Саме у 20-30-ті рр. XX ст. у межах розробки принципово нового – діяльнісного – наукового підходу, на ґрунті інноваційних для того часу педологічних досліджень (В. Бехтерєв, П. Блонський, Л. Виготський, А. Залкінд, О. Леонтьєв, Л. Лесгафт, А. Лурія, А. Нечаєв, К. Поварнін, Г. Россолімо, С. Рубінштейн, І. Сікорський, М. Румянцев, Г. Челпанов, Г. Шпет та ін.), склалася оригінальна теоретична концепція соціального виховання дітей з інвалідністю, що була та залишається однією з найбільш ґрунтовних науково-практичних розробок щодо розуміння специфіки соціального розвитку людей з психофізичними обмеженнями. Соціальний вихователь як суб'єкт включення дітей з інвалідністю у соціальне середовище відігравав у цій концепції провідну роль.

Прогресивні ідеї та досвід діяльності вітчизняних дослідників минулого значно випередили свого часу як світові ідеї соціальної реабілітації та освіти інвалідів, так і деякі концепти не тільки моделі нормалізації, а й сучасних соціальної та неосоціальної моделей інвалідності. У напрямі їх реалізації в освітніх закладах розпочалася підготовка педологів. Робота цих фахівців становила прообраз майбутньої соціально-психологічної служби у школі, маючи аналогічні функції – соціально-педагогічної діагностики, соціального виховання, соціально-педагогічної корекції відхилень у поведінці дітей та молоді. Крім того, таких фахівців готували для роботи у спеціальних школах для дітей з порушеннями розвитку та проблемами поведінки, де фахівці-педологи ґрунтовно вивчали проблеми соціального розвитку дітей та молоді, надавали кваліфіковану допомогу учням щодо адаптації їх до соціального середовища.

Проте, зважаючи на специфіку тоталітарної ідеології та соціального устрою радянської держави, прогресивні ідеї вітчизняних вчених так і не були повною мірою реалізовані, оскільки запропоновані шляхи вирішення питань соціальної інтеграції учнів з особливостями розвитку та поведінки залишалися не затребуваними у тоталітарній країні, де суспільний лад був побудований на пануванні однієї державної ідеології, ігноруванні індивідуальних інтересів, потреб та проблем не лише осіб з інвалідністю, а й багатьох інших маргіналізованих соціальних груп.

У 1936 році ідеї соціального виховання особистості, обґрунтовані у межах педології та досвід, накопичений у роботі шкільних педологів, були визнані шкідливими для радянського суспільства. Головним органом держави – Політбюро ЦК ВКП (б) було обговорено питання «Про педологічні перекирчування в системі Наркомосу» й ухвалено рішення про підготовку відповідної партійної постанови, що містила такі пропозиції: ліквідувати ланку педологів в школах, скасувати їх професійну підготовку, перевівши студентів на навчання педагогічним спеціальностям, заборонити викладання педології у педагогічних інститутах і тех-

нікумах, вилучити педологічні підручники; засудити у пресі теоретичні ідеї педологічної науки [4]. Переслідувань зазнала власне і сама ідея професійної підготовки соціального вихователя як фахівця здатного працювати у полі гуманістичних та демократичних пріоритетів у вихованні особистості дитини, реалізуючи концепцію визнання соціальної цінності (замість радянської соціальної корисності) кожного члена суспільства.

У контексті порушеної проблеми необхідно звернути увагу, що зазначена партійна постанова містила й вказівку переглянути роботу шкіл для хворих та важковиховуваних дітей, перевівши основну масу дітей до звичайних закладів освіти. Ліквідація в обмежений термін спеціальних шкіл призвела до загострення проблем дітей, які не відповідали моделі «радянського школяра». Значна кількість учнів спеціальних шкіл були витіснені із системи освіти, оскільки у звичайні навчальні заклади їх під різними приводами не брали [4].

Таким чином, суперечливість процесу трансформації моделей інвалідності в умовах тоталітарної держави, де панувала єдина радянська ідеологія й не було місця для осіб нездатних відповідати соціальній нормі, визначила концептуальний вакуум у напрямі розробки та реалізації ідей підготовки соціальних вихователів, спроможних глибоко досліджувати стан здоров'я й особливості розвитку дитини з інвалідністю у системі освіти, застосовувати соціальне виховання як універсальний засіб включення людини до соціального середовища.

Кардинальні перетворення соціокультурних умов, що зумовили концептуальні зміни у суспільній думці щодо сприйняття людей з інвалідністю, відбулися лише у 90-х рр. XX ст. з розвитком у нашій державі демократизації, розбудовою незалежного гуманного правового суспільства, в якому добробут усіх залежить від благополуччя кожного.

У русі становлення нової для нашого суспільства соціальної моделі сприйняття інвалідності, наслідуючи зарубіжний досвід та спираючись на вітчизняну педагогічну спадщину, у системі освіти України почали впроваджуватися нові, більш ефективні шляхи інтеграції дітей з обмеженими психофізичними можливостями у суспільство, що передбачали їх інклюзію – широке включення до освітнього середовища навчально-виховних закладів на основі повної громадянської рівності [5, с. 57-69].

Аналіз світової джерельної бази, а також практики інклюзивної освіти показує, що в умовах впровадження інклюзивної освіти загострюється необхідність інтеграції зусиль різних фахівців, зокрема лікарів, працівників психолого-медико-педагогічних консультацій, корекційних педагогів, учителів, психологів, а також представників громадськості. Зазначене, у свою чергу, зумовлює необхідність виокремлення суб'єкта, що має регулювати взаємини між ними. На нашу думку, таким суб'єктом має стати професійний працівник соціальної та освітньої сфер, безпосередньо зайнятий реалізацією соціального виховання дітей та молоді – соціальний педагог / соціальний працівник.

Зосередження проблем впровадження інклюзивної освіти у фокусі діяльності соціального вихователя є тим більш природним, оскільки з погляду соціальної педагогіки, тенденції розбудови та оновлення системи освіти у зв'язку з потребами людей з інвалідністю пов'язані з необхідністю докорінної зміни ставлення соціуму до дітей-інвалідів. Виходячи з основної ідеї соціального виховання, що складає підґрунтя інноваційної *неосоціальної моделі інвалідності* – соціокультурний рівень суспільства є взаємозалежним від рівня розвитку соціальності кожного індивіда незалежно від стану здоров'я та можливостей розвитку, наголосимо, що повноцінне функціонування суспільства залежить від створених для кожного представника молодого покоління можливостей досягти максимальної самореалізації, зробити позитивний соціальний внесок.

Враховуючи те, що за характеристикою І. Зверевої, Л. Коваль та С. Хлебик, робота соціального педагога не є тотожною поняттю «шкільна соціальна робота» [1, с. 5-6, 11], наголосимо, що діяльність соціального педагога в інклюзивній школі має більше виховний характер, ніж характер соціальної допомоги. Допомога, яку соціальний педагог реалізує в інклюзивній школі, має виходити з накресленого Н. Корнієнко положення, що без педагогічної спрямованості, без орієнтації на внутрішній світ людини і його вдосконалення соціальна ро-

бота багато в чому знецінюється й позбавляється своєї гуманістичної основи [2, с. 5]. Ця думка висловлюється й іншими дослідниками, які розглядають шкільну соціально-педагогічну службу, працівником якої є соціальний педагог, як базову інтегративну основу в системі служб соціальної допомоги населенню, яку вони розуміють у широкому сенсі – як своєчасну діагностику, виявлення й педагогічно доцільний вплив на взаємини в соціумі, на розвиток різноманітних ініціатив, формування ціннісних орієнтацій особистості, її ставлення до себе, власного фізичного й морального здоров'я, до навколишнього середовища [1, с. 11]. Отже, основне призначення соціального педагога у шкільному середовищі полягає у спрямуванні позитивних впливів цього середовища на соціальне виховання особистості учнів, а соціальна допомога, яку надає фахівець, також розуміється у виховному сенсі – як усунення дії негативних чинників на розвиток учнів у соціальному середовищі.

Посилаючись на аналіз праць представників соціально-педагогічної науки (С. Архипова, О. Безпалько, Н. Заверіко, І. Зверєва, А. Капська, Л. Коваль, Г. Майборода та ін.), уточнимо функції соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі з інклюзивним навчанням: організаторська (організація спільної діяльності учнів зі звичайним розвитком та дітей з особливими потребами у навчально-виховному процесі, вплив на зміст дозвілля, допомога у працевлаштуванні, професійній орієнтації та адаптації випускників з інвалідністю); діагностично-прогностична (визначення та вивчення ознак, які характеризують стан розвитку (насамперед духовного) учня, зокрема, дитини з особливими потребами, групи, де перебуває така дитина, мікросередовища та виявлення можливих перспектив їх розвитку при збереженні сукупності соціальних впливів); запобіжно-профілактична та соціально-терапевтична (приведення у дію механізмів запобігання й подолання негативних впливів на учнів, зокрема, на дітей з інвалідністю, у соціально-правовому, юридичному та психологічному плані, організація соціально-терапевтичної допомоги дітям з інвалідністю та їх сім'ям, забезпечення захисту їх прав у суспільстві; корекція міжособистісних стосунків у класі, соціальна реабілітація дітей з інвалідністю); комунікативна (встановлення контактів з тими, хто потребує допомоги та підтримки у процесі включення до інклюзивного навчання, організація обміну інформацією з питань соціального виховання та соціальної реабілітації учнів з інвалідністю, залучення добровільних помічників до ділових контактів, налагодження взаємодії між різними соціальними інститутами); правозахисна (забезпечення у навчально-виховному процесі принципів громадянської рівності, контроль за дотриманням прав усіх дітей, незалежно від стану здоров'я та можливостей розвитку, використання правових норм для захисту прав та інтересів дітей з інвалідністю та їхніх родин); психолого-соціально-педагогічна (передбачає різноманітні види консультування та корекції міжособистісних взаємин учнів в умовах класу з інклюзивним навчанням, сприяння подоланню психологічних труднощів, що можуть виникнути у дітей в процесі адаптації до інклюзивного освітнього середовища); соціально-медико-реабілітаційна (передбачає організацію роботи з профілактики проблем здоров'я серед учнів, надання у разі необхідності першої медичної допомоги, зокрема й дітям з різними нозологіями, просвітницька робота з класним колективом, організація реабілітаційних заходів з дитиною-інвалідом); морально-гуманістична (полягає у створенні умов для спільної, заснованої на принципах колективізму діяльності учнів з різним рівнем здоров'я, формування гуманних стосунків між учителями, батьками та учнями).

Виконання покладених на соціального педагога обов'язків потребує формування в нього професійної культури, що виступає інтегральною єдністю знань, умінь і особистісних якостей та цінностей, котрі формуються, реалізуються та вдосконалюються у процесі професійної підготовки.

Спираючись на наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 р. № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами», відзначимо, що такий фахівець повинен мати: розвинені комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток особистості дитини як найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність; навички проведення співбесід, інтерв'ювання, вирішення конфліктних ситуацій, проведення групових занять з дітьми та дорослими [3].

Особливо важливим є те, що особистісний компонент підготовленості фахівця має ціннісну складову, адже соціальний педагог в умовах інклюзивної освіти має виступати носієм відповідних цінностей. Особистісні цінності виступають істотним чинником соціальної регуляції взаємостосунків дітей, педагогів, батьків учнів, поведінки індивіда, побудови взаємин у шкільному середовищі.

Особистісний компонент є стрижневим у формуванні професійної культури соціального педагога інклюзивної школи, оскільки він зумовлює толерантне та гуманне ставлення фахівця до проблем дітей з інвалідністю та їхніх родин, передбачаючи високу культуру поведінки, педагогічний такт, виявлення суб'єктної позиції соціального педагога, що виступає дієвим прикладом для учнів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У цілому, відзначимо, що проведений нами аналіз висвітлює низку контроверз (суперечностей) розвитку професійної підготовки соціального вихователя в умовах розгортання інклюзивної освіти в Україні.

По-перше, в сучасній науці та практиці вимальовується суперечність між розбудовою нової парадигми освіти, що базується на цінностях інклюзивного суспільства, та високою стабільністю старої – сегрегаційної, для подолання якої недостатньо лише державного унормування інклюзивного навчання, видання значної кількості методичних посібників та вказівок, потрібними є кардинальні зміни у ставленні суспільства до осіб з інвалідністю.

По-друге, виявляється суперечність між орієнтованістю фахової підготовки педагогічних кадрів на нові пріоритети інклюзивної освіти як втілення усталеної за кордоном соціальної та інноваційної в усьому світі неосоціальної моделі інвалідності й традиційними у підготовці майбутніх працівників соціальної та освітньої сфер підходами, представленими численними та ґрунтовними науковими розвідками, особливо в межах корекційної педагогіки, щодо проблем осіб з інвалідністю, виконаними у дусі ідей нормалізації.

По-третє, відзначається суперечність між державним нормуванням інклюзивного навчання, неухильним входженням його в освітню практику та не достатньою розробленістю шляхів підвищення інклюзивної компетентності соціальних педагогів як суб'єктів консолідації зусиль працюючих вчителів та адміністрації, учнів та їх батьків, громадськості щодо ідей та цінностей «включеного» навчання дітей з інвалідністю у загальноосвітніх школах.

У напрямі пом'якшення дії зазначених суперечностей, можемо визначити такі перспективи розвитку професійної підготовки соціального вихователя в умовах розгортання інклюзивних процесів в Україні:

- підготовку представників об'єднаної професії – соціальний педагог / соціальний вихователь необхідно спрямовувати на виконання такого основного призначення у ЗНЗ з інклюзивним навчанням – спрямування позитивних впливів шкільного середовища на соціальне виховання особистості учня, пом'якшення дії або усунення негативних чинників середовища у процесі надання соціально-педагогічної допомоги;

- професійна підготовка фахівця має забезпечувати його здатність здійснювати не лише соціально-педагогічну допомогу дітям з інвалідністю, а й, у першу чергу, соціальне виховання всіх учнів ЗНЗ, їхніх батьків, педагогів на ідеях толерантності, взаємодопомоги, розвитку суб'єктності;

- у ході професійної підготовки соціальному педагогу / соціальному працівнику необхідно отримати знання та вміння, що забезпечать виконання ним цілої низки професійних функцій;

- соціальний педагог / соціальний працівник як суб'єкт розвитку соціальності учнів у ЗНЗ з інклюзивним навчанням має бути здатним виступити посередником між особистістю та соціальним середовищем, використовуючи не тільки свій власний потенціал, а й можливості інших фахівців, різних соціальних інститутів з метою створення позитивних умов у шкільному середовищі для сприяння становленню та розвитку учнів, класного колективу, шкільного середовища у цілому.

Питання вдосконалення процесу формування інклюзивної компетентності майбутнього соціального педагога при підготовці до роботи у закладах інклюзивної освіти потребує подальшої наукової розробки.

Список літератури:

1. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка / Соціальна робота : навч. посібник / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлебик. – К. : ІЗМН, 1997. – 392 с.
2. Корниенко Н. А. Социальная педагогика: учеб. мет. пособие / Н. А. Корниенко. – Новосибирск: СибАГС, 2003. – 135 с.
3. Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 року № 864 // веб-портал «Юридичні послуги Online» – Режим доступу: www.yurist-online.com/zakoni/008/07/014641.php
4. Родин А. М. Из истории запрета педологии в СССР // Портал сучасних педагогічних ресурсів – Режим доступу: <http://intellect-invest.org.ua/>
5. Стандарти соціальних послуг. Збірка проектів документів. Кн. 1 / ред. Л. Л. Сідельнік. – К. : Український фонд соціальних інвестицій, 2007. – 175 с.

References:

1. Koval, L., Zvereva I., Hlebik S. (1997). *Sotsialna pedagogy / Sotsialna robota: navch. posibnik*. K.: IZMN, 392 p. (in Ukr.)
2. Kornienko, N. (2003). *Social Pedagogy: textbook. met. benefit*. Novosibirsk, 135 p. (in Russ.)
3. Mandate Ministerstva osviti i od Sciences of Ukraine 28.12.2006 № 864 (2006). *About planuvannya diyalnosti she Keeping dokumentatsii sotsialnih pedagogiv on roboti s ditmi-invalidami*: // rock «Yuridichni Hotel Online» Web portal - Access Mode: www.yurist-online.com/zakoni/008/07/014641.php
4. Rodin, A. *From the history of the prohibition of pedology in the USSR* // portal Suchasnyj pedagogichnih resursiv - Access Mode: <http://intellect-invest.org.ua/>
5. *Standard sotsialnih poslug. Zbirka proektiv dokumentiv*. Bk. 1 / ed. LL Sidelnik. K.: Ukrainsky sotsialnih investitsiy fund, 2007. 175 p.

